

© Pixabay

Kleine landschapselementen: van promotalk tot actie

Meer dan 24 kilometer, 24.222 meter aan hagen, houtkanten, knotwilgen,... werden verwijderd in 2015-2016, over heel Vlaanderen. Dit meldt ons het [handhavingsrapport](#) van het Agentschap Natuur en Bos (ANB). Maar dit is slechts een topje van de ijsberg. Het gaat hier immers over de vastgestelde overtredingen. Wat niet werd vastgesteld, daar kunnen we maar naar gissen. Maar bronnen geven ons aan dat het aanzienlijk meer is. Toch koesteren we deze typische kenmerken van ons landschap: ze geven identiteit, rust, schoonheid en veel meer.

Kleine landschapselementen: door de mens geschapen

Het Agentschap Natuur en Bos hanteert de volgende definitie: 'Kleine landschapselementen zijn de lijn- of puntvormige elementen waarvan het uitzicht, de structuur of de aard deel uitmaken van de natuur. Deze elementen kunnen het resultaat zijn van menselijk handelen.' Kleine Landschapselementen (KLE) kunnen dus houtkanten, hagen, struwelen, poeltjes, veedrinkplaatsen, maar ook dijken en holle wegen zijn.

Voorals omdat ze de identiteit geven aan het landschap, zoals de knotwilgen en de holle wegen, worden ze door de toeristische sector geroemd. Veelal worden ze nu ook omwille van deze reden in stand gehouden, of aangeplant. Lang geleden zorgden deze landschapspareltjes voor hout om te warmen, of om 'kloefen' van te maken. Ze leverden bessen voor drankjes, of zorgden voor plaagbestrijding of afspanning van weiden. Heel wat poelen in de Westhoek zijn ontstaan door de bombardementen tijdens WOII en leverden water aan de weidekoeien, maar ook ruimte voor kikkers en salamanders. Rietkragen zorgden dan weer voor dakbedekking, veevoeder en vlechtmateriaal, maar ongeweten zorgden ze er ook voor dat nitraten uit het water werden gefilterd en boden ze bescherming voor heel wat vogels en vissen. Het boerenlandschap was nog versnipperd, maar de hagen zorgden dat er een autostrade voor de beestjes ontstond die zorgden voor plaagbestrijding en bestuiving en tegelijk, dat er geen aarde van de heuvels stroomde en water de tijd had om de bodem in te dringen.

Met het verwijderen van deze kleine landschapselementen, verdwenen ook deze ecosysteemdiensten: diensten die door het hele systeem aan de mens worden geleverd.

Stilletjes verandert het landschap

Stilletjes verandert het landschap van West-Vlaanderen. Akkers en weiden worden kaler en steeds meer doorbroken door grote stallen, of (zonevreemde) industrie. En de mens koppelde zich steeds meer af van zijn omgeving. Zo wordt

het landschapshout amper nog gebruikt om weides af te spannen, zijn klompen en manden uit wilgentenen al even uit de mode en worden hakhoutstoven steeds meer in vraag gesteld, omwille van de fijn stof uitstoot van haarden en kachels—moesten ze nog voor die functie gebruikt worden. Ook de meidoornplukkers zijn al lang geschiedenis.

Het landschap werd ingedeeld in functies en daar mocht en mag niet aan getornd worden. Het platteland is voor de boeren en de aanverwante industrie, de randverstedelijking voor bedrijven en de dorpskernen voor de bewoners. Gebiedjes met een uitzonderlijke waarde op vlak van natuur—en een lage landbouwwaarde—werden toegewezen aan, of gered door, de natuursector. De hiërarchie tussen deze gebieden wordt ingeschaald aan de hand van de directe inkomsten voor de gemeenten en de economie. Duidelijk toch?

Maar wat dan met de tussenvormen? Een kikkerpoel waar volgens de bestemming een maisveld zou mogen komen? Een vogelrijke haag, waar bestemmingsgewijs aan spinazieteelt moet worden gedaan? Of wat met historische poldergraslanden, bulkend van kleine landschapselementen, maar op de verkeerde plaats ontstaan?

Hiervoor ontwikkelde men de 'fikse taal': we moeten de identiteit en de ecologische waarde van het landschap bewaren. Voor het verwijderen van kleine landschapselementen moet een vergunning worden aangevraagd. Dit is meestal bij de gemeente. Zij wint hiervoor in vele gevallen advies in bij ANB. Maar omwille van besparingsmaatregelen en herschikken van prioriteiten,

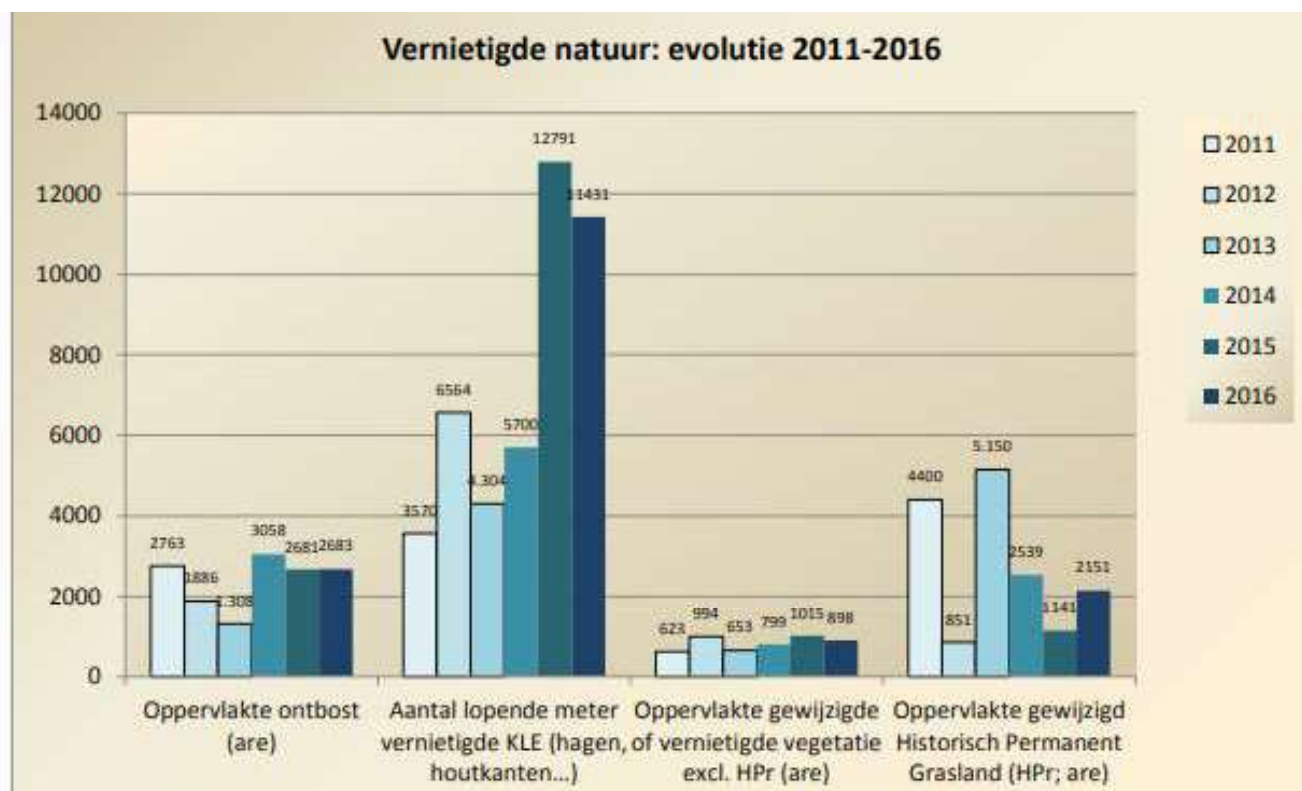
maakt ANB geen inschatting meer van de impact op natuurwaarden in agrarisch gebied. De principes van stand-still en zorgplicht moeten in principe overeind blijven. En de Codextrein laat op zich wachten als het gaat om de integratie van de nodige adviezen in de Omgevingsvergunning. Het uitvoeringsbesluit hierover staat op de planning.

Veel is dus afhankelijk van de welwillendheid van de gemeente. We laten je zelf invullen in welke richting dit in jouw gemeente gaat.

Cijfers & beleid

Naar wat we lezen, gaat het de goede kant uit: de communicatie van de overheid spreekt over aanplantingen van hagen en knotwilgen, de groentetelers klagen dat een partij spinazie wordt afgekeurd, als er een wilgenblaadje in zit, de knotploegen rukken jaarlijks massaal uit. Maar dit staat in schril contrast met wat de handavingscijfers van ANB laten zien.

Hoewel er een fikse wetgeving bestaat om de kleine landschapselementen te beschermen, werden de laatste twee gerapporteerde jaren (2015-2016) meer overtredingen vastgesteld, dan de vier jaar daarvoor. Een verdubbeling (zie figuur). Omdat er een gebrek is aan regionaal uitgesplitste cijfers, kunnen we je geen aantallen geven voor West-Vlaanderen, of de subregio's. Daarenboven moet je weten dat dit astronomische getal het resultaat vormt van de handhaving door een heel beperkt team. Voor West-Vlaanderen: 5 veldcontroleurs.

© Pixabay

Nochtans zouden cijfers de onderbouw moeten zijn voor elke beleidsmaatregel met een concreet doel. Anders blijft het water naar de zee dragen.

Naar een reorganisatie van het landschap, met de steun van de overheid?

Zoals we eerder aanhaalden, betuigen vele overheden hun steun aan de kleine landschapselementen. Zo hebben gemeenten als Kortemark en Wingene, maar ook de steden Menen en Roeselare (onder andere) een subsidiereglement voor het aanplanten en onderhouden van kleine landschapselementen. Hierin worden ze veelal gesteund door de Regionale en Stadlandschappen, die in opdracht van de Provincie zichzelf de taak stelt om zoveel mogelijk hagen, knotbomen, poelen, ... aan te planten en te onderhouden. Mooi toch?

Landbouwlandschap

Maar we weten niet wat er verdwijnt. Niet alleen het gebrek aan handhaving van het illegaal omleggen en verwijderen van KLE's, maar ook het promoten van actief verwijderen van KLE's en ze op andere plaatsen te concentreren in recreatieve bundels, duiden op een eenzijdige benadering van deze waardevolle elementen. Zo spreekt de visie 'Agrovoeding en omgevingskwaliteit' van VLM –opgesteld om de groentenstreek van Midden-West-Vlaanderen een landschapsvisie te geven- expliciet over de basis van elke mogelijke landschapsvisie waarin 'scheiden meer, en verweven minder dan nu het geval is in het huidige landschap'. De identiteit van het landschap wordt vernauwd tot serres en gebouwen en dit zou 'leiden tot een leesbaarder, meer identiteitsvol landschap'. Zo wordt er ook gestreefd naar een 'aantrekkelijke architectuur van bedrijfsgebouwen, serres e.d.' en trage wegen die 'niet direct functioneel' zijn, moeten worden afgeschaft. En, als laatste voorbeeld, wordt er aangeraden om 'al dan niet verplichte landschappelijke ingrepen, bijv. voor groen- en waterbuffering, deels te verplaatsen van de bedrijfslocatie naar een nabij gelegen strategische landschapslocatie, zoals een beekvallei'. Landschappelijke integratie van

stallen was –hoewel als voorwaarde ingeschreven in de vergunning- niet het meest gehandhaafde beleidsthema, maar hiermee wordt het zelfs van de beleidstafel af geschreven. Zo groeien de grote lege vlakten, waarvan de ecologie met haar diensten werd verplaatst naar strategisch gekozen –en voor de landbouw minder functionele- gebieden. De bedrijfsintegratie wordt toegespitst op de recreatieve verbindingen, in functie van 'de beleving' van het landschap. Maar intussen wordt de Dikkebusvijver, voor meer dan 600.000 euro, geruimd van het afstromend slib uit de heuvels van de Kemmelstreek. Beheerovereenkomsten Kleine Landschapselementen kennen behoorlijk weinig bijval in Midden-West-Vlaanderen. (<https://www.vlm.be/nl/SiteCollectionDocuments/Beheerovereenkomsten/evolutie%202017/vaste%20BO%20West-Vlaanderen.pdf>)

Waterpasvlakke bedrijventerreinen

Vooraleer een nieuw bedrijventerrein wordt aangelegd, moet het terrein bouwrijp worden gemaakt. Hiervoor deelt men de kavels eerst mooi in, ruimt men het terrein van alle kleine landschapselementen en legt men deze gegroepeerd aan als buffergroen met waterbekken. Maar het kan ook anders, maar daarvoor moeten we naar Nederland. In Nederland wil men, bijvoorbeeld, met het Stepelerveld (Twente) een nieuwe wind doen waaien. Door het 'lezen' van het landschap en het afstemmen van de kavels op het landschap (met groene en blauwe waarden), integreert men heggen en waterpartijen in het nieuw op te bouwen bedrijvenpark. Met groendaken en een werkelijke integratie van gebouwen in de omgeving, wil men zoveel mogelijk ruimte geven aan de instandhouding van de natuurlijke processen in de omgeving. Natuurlijk is het beter om geen extra ruimte in te nemen, maar daar waar men niet anders kan, doet men dit best in afstemming met de omgeving en met een maximale uitbouw van ecosysteemdiensten.

Functionele fietspaden

Maar niet alleen vanuit de landbouw en de bedrijven is er druk op de kleine landschapselementen. Ook de duurzame mobiliteit, waar we als West-Vlaamse Milieufederatie achterstaan, kan voor averechtse effecten zorgen.

In 2009 kwam de WMF met de Provincie overeen om de groene assen maximaal 'groen' te houden. Groene assen zijn fietspaden die door de provincie lopen én bermen hebben die als hoeksteen van de natuurverbinding werden ingeschreven. Met de opkomst van het functioneel fietsroutenetwerk, kwamen ook de subsidies van het Vlaamse fietsfonds. Hierin wordt de breedte van de fietspaden beschreven, net als de manier van verharderen. Beide kwamen niet overeen met de afspraken die gemaakt

werden, zowel over het behoud van de bermen, als de verharding van de fietspaden. Zo werd op 1 maart 2018 de omgevingsvergunning getekend voor het aanleggen van het Guldensporenpad in Avelgem, om een functioneel fietspad aan te leggen door natuurgebied met asfaltverharding en met een breedte van 3 meter. Ook elders in de provincie snijden de groene assen in op de bermen, zonder dat dit gecompenseerd wordt door een bredere berm. Of hoe duurzame doelen kunnen botsen.

Tuinen van beton

De vinger hoeft niet steeds naar de overheid te worden gericht. Ook de tuinliefhebber, met tuinen die een 10% van de Vlaamse ruimte innemen, stapt steeds meer over naar betegeling, asfaltering en lege grasvlakten. Door het gebrek aan een gemeentelijk groenplan, waarbij de tuinen worden betrokken, of een inventaris van waardevolle kleine landschapselementen in tuinen, gaan vele gewoon op de schop, of in de kachel.

Maar ook goed nieuws

In 2017 werd een drukbezette kikkerpoel in Langemark gedempt door de eigenaar-landbouwer, in volle paartijd. Natuurpunt Mandelstreke schoot direct in actie en kon de poel van de landbouwer opkopen. De boer was zich echter van geen kwaad bewust. Dit toont aan dat een boer niet per definitie tegen kleine landschapselementen is, maar dat er toch wel wat sensibilisering nodig is rond het belang en het beschermingsstatuut ervan. En dat de landbouwers beter ondersteund kunnen worden in het herstellen van het landschap, niet alleen vanuit toeristisch oogpunt, ook vanuit de intrinsieke waarde voor de boer zelf (bestuiving, waterregulatie, landschapshout, plaagbestrijding, ...).

Begin januari 2018 sneuvelen een tiental knotwilgen bij het aanleggen van een bufferbekken (gecontroleerd overstromingsgebied) door de Provincie. Samen met de Huismuswerkgroep Koksijde, klopt de West-Vlaamse Milieufederatie aan bij de provinciale dienst Waterlopen. Of het niet mogelijk was om deze bomen te verplaatsen binnen de directe omgeving. Niet veel later kwam de melding dat de dienst Waterlopen dit in de toekomst inderdaad zal doen en waardevolle bomen binnen het gebied verplant zullen worden. Inagro, het kenniscentrum landbouw voor de Provincie West-Vlaanderen, geeft vormingssessies over de rol van kleine landschapselementen bij plaagbestrijding. Ze tonen aan dat teelten die in akkers staan met een groene rand, minder pesticiden nodig hebben, dan in akkers die werden ontdaan van deze randen. De mare gaat rond, maar tergend traag.

Voorbode van een kentering?

Ecosysteemdiensten valoriseren

De West-Vlaamse Milieufederatie roept de politiek op om de ecosysteemdiensten die door de kleine landschapselementen geleverd worden, beter te beschermen. Het is niet toevallig dat we steeds meer te kampen krijgen met wateroverlast en –tekort, dat akkervogels uitsterven, water verontreinigd is en het erosieprobleem maar niet opgelost geraakt. Een beleid dat de externe kosten van de productie inrekent, en de maatschappelijke diensten vergoedt. Dit in de eerste plaats door na te gaan hoeveel kleine landschapselementen er nog overblijven en hoeveel er daarvan dagelijks verdwijnen – per subregio- en wat de diensten zijn die geleverd worden, om vervolgens een beleid op te maken van sensibiliseren, motiveren en te handhaven.

Zowel (landbouw)bedrijven, als burgers moeten zich van bewust zijn van de maatschappelijke meerwaarde van kleine landschapselementen en van de maatschappelijke kost die ontstaat, eens ze verwijderd zijn. Het beleid moet durven in dienst van de maatschappij en de lange termijn denken. Dit start door een Europees landbouwbeleid dat de landbouw in alle mogelijke ecosysteemdiensten waardeert (en extra's vergoedt –zoals bijvoorbeeld behoud van historische graslanden mét alle kleine landschapselementen). Het gaat ook over de intercommunales en andere overheden, die of vergunningen uitschrijven voor bedrijventerreinen, waarbij de waarde van het landschap met haar ecosysteem, wordt meegenomen in het (her)ontwikkelen van bedrijventerreinen. Maar het gaat ook over het handhaven van verordeningen voor tuinen, het stimuleren van het behoud van oude bomen en poelen en het stimuleren van tuinen mét ecosysteemdiensten.

De mens is dan ook maar een stukje van het ecosysteem.
<https://www.ecopedia.be/encyclopedie/kleine-landschapselementen> ; <https://www.natuurenbos.be/vergunningen/vegetatie-wijzigen/kleine-landschapselementen>
<https://www.vlm.be/nl/SiteCollectionDocuments/Beheerovereenkomsten/evolutie%202017/vaste%20BO%20West-Vlaanderen.pdf> ; https://www.natuurenbos.be/sites/default/files/inserted-files/20170727_-_hranb_2016.pdf
<https://www.bedrijventerrein-stepelerveld.nl/wp-content/uploads/2017/03/Stepelerveld-Duurzaamste-Bedrijventerrein-van-Twente-DEF.pdf> ; <https://www.ruimtevlaanderen.be/NL/Beleid/Wetgeving/Integratie-van-de-vergunning-voor-vegetatiewijzigingen-in-de-procedure-van-de-omgevingsvergunning-kort> ; https://www.nieuwsblad.be/cnt/dmf20180227_03380628